

RIEŠENIE ENERGETICKEJ BEZPEČNOSTI SLOVENSKEJ REPUBLIKY V KONTEXTE ENERGETICKEJ KRÍZY

Šimčeková Alena,¹ Labuzík Milan²

ABSTRAKT

Cieľom článku je komplexné posúdenie energetickej bezpečnosti Slovenskej republiky v oblasti fosílnych palív z hľadiska analýzy spôsobov jej zabezpečenia a alternatív teritoriálnej diverzifikácie tokov ropy a zemného plynu. Surovinový faktor sa čoraz viac stáva politickým prvkom energetickej bezpečnosti a záležitosťou rozhodovacích orgánov SR. Skutočnosť z roku 2009 dokazuje, že na energetickú bezpečnosť SR má výrazný vplyv i politicko-bezpečnostná situácia v producentných a tranzitných regiónoch (Ruská federácia, Bielorusko, Ukrajina). Z toho dôvodu je cieľom posúdiť postavenie Ruska ako hlavného dodávateľa ropy a plynu do SR a vplyv jeho politických rozhodnutí na energetickú bezpečnosť SR. Analýza súčasného stavu energetickej bezpečnosti SR a predpoveď budúceho vývoja sa javí ako vysoko aktuálna otázka vo vzťahu k budúcim zmenám.

Kľúčové slová:

energetická bezpečnosť SR, kríza, diverzifikácia, Rusko.

ABSTRACT

The aim of the article is a comprehensive assessment of energy security of the Slovak Republic in the field of fossil fuels in terms of analysis methods and alternatives to ensure its territorial diversification flows of oil and natural gas. Raw factor is increasingly becoming a political element of energy security and a matter of decision-making bodies of the SR. The fact of the year 2009 also shows that on the energy security of the SR has a strong influence politico-security situation in the producing and transit regions (the Russian Federation, Ukraine). Therefore, the aim is also to assess the status of Russia as a major supplier of oil and gas in Slovakia and the impact of its policy decisions on energy security of the SR. Analysis of the SR energy security

¹ Alena Šimčeková, Mgr, Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, Liptovský Mikuláš 6, 031 06, 0960 429 951, alena.simcekova@aos.sk

² Milan Labuzík, PhDr., PhD., Akadémia ozbrojených síl gen. M. R. Štefánika, Demänová 393, Liptovský Mikuláš 6, 031 06, 0960 422619 milan.labuzik@aos.sk

and anticipating future developments seems to be highly topical issues in relation to future changes.

Key words: e

energy security of the SR, crisis, diversification, Russia.

1 ENERGETICKÁ BEZPEČNOSŤ SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Rozvoj energetiky vo svete v poslednom desaťročí korešponduje s prudko rastúcim dopytom po primárnych zdrojoch energie, najmä fosílnych palivách. Pre súčasnú štruktúru palivo-energetických zdrojov je charakteristické dominantné zastúpenie kvapalných a plyných uhľovodíkov (ropa a zemný plyn). Ich spotreba je vysoká, zdrojov je málo a čo je najhoršie – sú neobnoviteľné a postupne sa vyčerpávajú. Pre celý sektor energetiky je charakteristická veľmi silná regionálna diferenciácia. Ložiská energetických zdrojov, najmä ropy a zemného plynu, ich ťažba, spotreba a spracovanie sa vyznačujú výraznou teritoriálnou nerovnomernosťou. [6] Preto vzniká potreba dodávok týchto surovín, ktoré sú pre súčasné hospodárstvo nenahraditeľné. Slovenská republika nie je v tomto procese výnimkou. Plynová kríza z januára 2009 odhalila slabosť energetickej bezpečnosti SR a poukázala na relevanciu bezpečnej plynulosti dodávok energetických surovín, ktoré sú pre chod národného hospodárstva životne dôležité. Primárne sa vo vyjadreniach politikov objavil pojem zabezpečenie energetickej bezpečnosti a sekundárne pojem diverzifikácia zdrojov a trás, ktorá predstavuje hlavný nástroj zabezpečenia energetickej bezpečnosti.

Udalosť z januára 2009 poukázala na fakt, že k zaisteniu stabilných dodávok strategických energetických surovín je kľúčová politická a ekonomická stabilita v producentných a tranzitných krajinách a regiónoch. V prípade SR je to Ruská federácia ako hlavný dodávateľ ropy a jediný dodávateľ zemného plynu do SR a Ukrajina ako tranzitný koridor. V dôsledku rusko-ukrajinského plynového sporu boli dodávky plynu do Slovenska úplne prerušené na 11 dní od 7. do 18. januára 2009. Na podnet SPP, a.s. vláda SR vyhlásila núdzový stav a zaviedla regulačný stupeň č. „8“, ktorý obmedzil odber plynu veľkoodberateľom (s odberom nad 60 tisíc kubíkov plynu ročne) iba na nevyhnutnú úroveň s cieľom zabrániť technologickému poškodeniu výrobných prevádzok. Slovensko čelilo najväčšiemu vonkajšiemu ohrozeniu od svojho vzniku v roku 1993. Núdzový regulačný stupeň č. 8 sa dotkol zhruba 1000 podnikov v SR, ktoré museli dramaticky obmedziť a vo väčšine prípadov úplne zastaviť výrobu. [1]

Trh s plynom je určený dlhodobými dodávateľsko-odberateľskými vzťahmi, ktoré sa opierajú o plynovody. Pokiaľ nebudú existovať alternatívne spôsoby distribúcie zemného plynu, budú plynovody vytvárať prostredie vzájomnej závislosti dodávateľských a tranzitných krajín. [3]

1.1 VZŤAHY RUSKO – SR

Energetická diplomacia Ruska predstavuje hlavný nástroj jeho zahraničnej politiky. Politické kroky Ruska znamenali príklon Slovenskej republiky, ako finálneho

zákazníka, k hľadaniu alternatívnych zdrojov energie a trás, a to i za možnosť vyššej ceny surovín v snahe obmedziť svoju spotrebiteľskú závislosť na jednom dodávateľovi, ktorý sa javí ako nedôveryhodný. Diverzifikácia však nie je taká jednoduchá ako sa na prvý pohľad zdá a analýzy sa prikláňajú k názoru, že najlepšie je mať s Ruskom kooperatívne vzťahy. Skutočnosť a história nasvedčuje tomu, že aj napriek výborným vzťahom kooperácia zlyhala z dôvodu situácie v tranzitných krajinách – Bielorusko, Ukrajina. Rusko sa tiež snaží o vlastnú energetickú bezpečnosť, a to hlavne v oblasti exportu a dlhodobých exportných kontraktov. Primárnym cieľom Gazpromu, jedinej ruskej plynárenskej spoločnosti pôsobiacej v regióne, je zabrániť pokusom o diverzifikáciu energií v strednej Európe a kontrolovať tranzitné plynovody, aby mohol zarábať na preprave a predaji plynu. Ciele Ruska v ropnom priemysle sú podobné. Ide predovšetkým o udržanie dominantnej pozície svojich ropných spoločností na stredoeurópskom trhu.

SR mala s Ruskom vždy priateľské vzťahy, a to až do takej miery, že pravdepodobne kvôli tomuto bola vynechaná z prvého kola rozširovania NATO. Zmluva z roku 1997 medzi Mečiarom a Černomyrdinom o dodávkach ruského zemného plynu pre Slovensko na obdobie rokov 1998-2008 urobila zo Slovenska krajinu, ktorá sa stala plne závislá na dodávkach plynu z Ruska. Prostredníctvom viacerých obchodov uzavretých medzi RF a SR sa Rusko stalo hlavným dodávateľom zemného plynu na Slovensko. Pokusy ruských energetických spoločností vybudovať si oporné body v strednej Európe boli úspešné najmä v období vlád priateľsky naklonených voči Rusku. [3] Rusko považovalo Slovensko za spoľahlivého partnera a vstupovalo do privatizačných projektov v krajine. Za vlády Mikuláša Dzurindu ruská spoločnosť Jukos vyhrala tender na prevádzku slovenského úseku ropovodu Družba. V decembri 2001 premiér Mikuláš Dzurinda vyjadril záujem SR o ropovod Brody – Odesa, ktorý by prepravoval surovú ropu z Kaspického mora cez Slovensko do západnej Európy, projekt však skončil ako nežiaduca konkurencia a Rusko ho napokon odložilo na neurčito.

I v súčasnosti má SR kooperatívne vzťahy s Ruskom, preto v tejto oblasti by sa problém nemal vyskytnúť. Téma bezpečnosti dodávok zemného plynu závisí najmä od Ukrajiny. Plynová kríza z januára 2009 odhalila závažnosť absencie dohody s Ukrajinou. V prípade opakovania sa krízy je preto potrebné uzavretie dohody s Ukrajinou ohľadom dodávky plynu z ukrajinských zásobníkov na západnej Ukrajine.

Pre Slovensko je ďalej efektívne pripojiť sa k projektom Európskej únie na vybudovanie alternatívnych potrubí ako projekt Nabucco. Najväčším handicapom EÚ je však nejednotná energetická politika jej členských krajín, ktoré uprednostňujú separátne dohody s Ruskom.

1.2 REALITA A MOŽNÉ ALTERNATÍVY V PODOBE PROJEKTOV

V dlhodobom horizonte SR bude stále závislá na ruských surovinách. Čo sa týka ropy, základným variantom do konca roka 2014 sú dodávky ropy ropovodom Družba z Ruskej federácie na základe Dohody medzi vládami SR a RF o spolupráci v oblasti dlhodobých dodávok ropy, ktorú realizačne zabezpečujú ruské ropné spoločnosti. Podľa Stratégie energetickej bezpečnosti SR alternatívnym variantom pre dodávky ropy je niekoľko dopravných trás, napr. ropovod Adria zo Százhalombatty

(najmä v prípadoch nedostatočného priameho zásobovania rafinérie Slovaft z Ruska), ďalším riešením je navrhovaná politicky zložitá trasa Odesa-Brody-Družba, v súčasnom období prerokovávané prepojenie Bratislava-Schwechat a ponúknutá možnosť využitia reverznej prepravy českou spoločnosťou Mero z ropovodu IKL [4] (ropovod IKL vedie z Vohburgu pri Ingolstadte v Spolkovej republike Nemecko do centrálného tankovišťa Nelahozeves v ČR v celkovej dĺžke 344,4 km).

Z pohľadu možností dodávok ropy do SR za hlavné zdroje ropy možno považovať Ruskú federáciu, Kaspickú oblasť, Stredný Východ a Severnú Afriku. Podstata navrhovaného riešenia diverzifikácie zdrojov dodávok ropy pre SR spočíva jednak v nadviazaní obchodných väzieb s producentmi ropy mimo krajín bývalého ZSSR a jednak na báze dlhodobých kontraktov o vytvorení alternatívnych zásob ropy vo forme nákladov ropy na lodi z oblasti Blízkeho východu, ale aj z afrického kontinentu. Táto cesta diverzifikácie nie je nová, je odskúšaná, napr. vo vzťahu k Iraku, Sýrii, Líbyi, Alžírsku. Zásobovanie Slovenska ropou bolo a v budúcnosti bude ovplyvnené medzinárodnou situáciou. Vzhľadom na trasu ropovodu Družba sa prípadná redukcia dodávok ropy dotkne viacerých krajín, z ktorých okrem Ukrajiny a Bieloruska sú všetky členskými krajinami EÚ. V tomto zmysle Slovensko a susediace krajiny by mali podporovať rozvoj vzájomného prepojenia ropovodných sietí medzi krajinami EÚ, a to v záujme zvýšenia stability ekonomiky celej EÚ, s rešpektovaním princípov spolupráce, solidarity a povinnosti pomôcť členskej krajine EÚ v stave ropnej núdze. [4] Vychádzajúc z ruskej stratégie exportu ropy, Rusko s ďalším exportom ropy cez ropovod Družba už veľmi neráta. Ich orientácia na Balt na terminál Primorsk alebo na terminály Novorossijsk a Tupase na pobreží Čierneho mora sú jednoznačné. Slovenská republika sa musí tejto stratégii prispôbiť, z čoho vyplýva preprava ropy cez ropovod Adria z chorvátskeho terminálu Omišalj na pobreží Jadranu cez Maďarsko. [5]

Slovensko predstavuje spoľahlivú a bezpečnú prepravnú cestu, ktorou sa ruský zemný plyn prepravuje do štátov strednej a západnej Európy. Približne 20 % spotreby EÚ prechádza práve cez Slovensko. Je preto v záujme Slovenska si toto postavenie udržať aj v situácii, kedy prebieha výstavba alebo sa uvažuje o výstavbe alternatívnych dopravných ciest pre ruský plyn (napr. Nord Stream, Blue Stream, South Stream). Plynárenská sústava SR je vzájomne prepojená so sústavami susedných krajín konkrétne Ukrajinou, Českou republikou a Rakúskom. V blízkosti slovensko-rakúskej hranice sa nachádza aj významný plynárenský uzol Baumgarten, ktorý je križovatkou viacerých prepravných sietí a je aj predpokladaným konečným bodom plánovaného plynovodu Nabucco. Baumgarten je významný plynárenský logisticko-obchodný uzol situovaný na území Rakúska neďaleko hraníc so Slovenskom. Už v súčasnosti ponúka služby likvidného trhu s plynom. Slovensko je v súčasnosti s Rakúskom (Baumgartenom) prepojené plynovodmi DN 800, DN 600, DN 500, DN 900 a DN 1000. Zároveň existuje prepojenie medzi Baumgartenom a zásobníkom Láb IV na Slovensku. Ďalšou možnosťou je využitie prepojenia Vysoká na Morave – hranica Slovenskej republiky s Rakúskom DN 1200. Z Baumgartenu pokračujú prepravné siete – smerom na juh Trans-Austrian Gas Pipeline (TAG), na západ West Austria Gas Pipeline (WAG), juhovýchodným smerom Hungaria Austria Gas Pipeline (HAG), severovýchodným smerom k hraniciam so Slovenskom je to March – Baumgarten

Pipeline (MAB). V súčasnosti je technicky možné dovážať plyn cez západné hranice z Rakúska a Českej republiky. Z východu sa javia možnosti ako dovoz plynu zo štátov Strednej Ázie. Je možné využiť na prepravu plynu z Ruskej federácie i trasu cez Bielorusko, Poľsko – Jamal. Uvedené je však podmienené vybudovaním prepojenia do HPS Veľké Kapušany. Z pohľadu potrieb Slovenska je za hlavné zdroje zemného plynu možné považovať Ruskú federáciu, Severnú Európu (Nórsko, Kaspickú oblasť a Stredný Východ, Severnú Afriku. [4]

ZÁVER

Slovenská republika dováža 90 % primárnych energetických zdrojov hlavne z Ruskej federácie. Vzťahy SR a Ruska sú v tejto oblasti založené na vzájomnej kooperácii. Avšak na energetickú bezpečnosť SR má výrazný vplyv i politicko-bezpečnostná situácia v tranzitných regiónoch ruských energetických surovín (Bielorusko, Ukrajina). Akákoľvek tranzitná krajina má moc zastaviť tok energií – najmä plynu. To robí Rusko i jeho najväčších zákazníkov zraniteľnými. Plynová kríza v januári 2009 znamenala príklon Slovenskej republiky k hľadaniu alternatívnych zdrojov energie a trás v snahe obmedziť svoju spotrebiteľskú závislosť na Rusku. Na druhej strane Rusko má ambície udržať si stále dominantné postavenie na energetickom trhu v strednej Európe. Stratégia Ruska v oblasti energetiky v strednej Európe chráni monopolnú dodávateľskú pozíciu ruských energetických spoločností a zabraňuje pokusom o diverzifikáciu. Slovenská republika nemá záujem, aby sa situácia z januára 2009 opakovala, preto v snahe zabezpečenia si svojej energetickej bezpečnosti zvažuje rôzne alternatívy ropného a plynového prepojenia so susednými štátmi – ČR, Poľsko, Maďarsko, Rakúsko.

LITERATÚRA

- [1] DULEBA, A. 2009. *Poučenia z plynovej krízy v januári 2009. Analýza príčin vzniku, pravdepodobnosti a opakovania a návrhy opatrení na zvýšenie energetickej bezpečnosti SR v oblasti dodávok zemného plynu.* [online] [cit. 12.4.2011]. Dostupné na internete: <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/281>
- [2] *Ministri krajín V4 rokovali o energetickej bezpečnosti a spoločných prioritách energetickej infraštruktúry.* [online] [cit. 15.4.2011]. Dostupné na internete: http://www.economy.gov.sk/aktuality-ministri-krajin-v4-rokovali-o-energetickej-bezpecnosti-a-spolocnych-prioritach-energetickej-infrastruktury/10s135805c?set_subframe=text
- [3] ORBÁNOVÁ, A.: *Moc, energia a nový ruský imperializmus.* Praha: Argo 2010. 279 s. ISBN 978-80-257-0251-2
- [4] *Stratégia energetickej bezpečnosti Slovenskej republiky.* [online] [cit. 30.4.2011]. Dostupné na internete: <http://www.economy.gov.sk/>
- [5] ŠIMČEKOVÁ, A., LABUŽÍK, M.: *Energetická bezpečnosť Slovenskej republiky v kontexte regionálnej spolupráce.* (Príspevok bude prezentovaný na konferencii

Bezpečnostní management a společnost 11. a 12. mája 2011 a uverejnený v zborníku z konferencie.

- [6] VOŠTA, M. a kol.: *Energetická náročnosť: determinanta zmien toku fosilných palív a implikácie pro EU a ČR*. Praha: Professional Publishing 2008. 173 s. ISBN 978-80-86946-83-2

Článok recenzoval:
doc. Ing. Bohuř Leitner, PhD.